

หลักสูตรท้องถิ่นในแง่ของการสื่อสาร:
เครื่องมือการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา*
LOCAL CURRICULUM IN TERMS OF COMMUNICATION:
TOOLS FOR TRANSFERRING ART, CULTURE AND WISDOM

เมธาวี จำเนียร

Methawee Chamnian

กรกฎ จำเนียร

Korrakot Chamnian

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Thailand

เมธี แก้วสนิท

Mathee Kaewsanit

มหาวิทยาลัยทักษิณ

Thaksin University, Thailand

E-mail: methawee_kae@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้ กล่าวถึง การเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาของไทย โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาถือเป็นการวางรากฐานสำคัญแก่ผู้เรียน จึงควรมีทั้งรายวิชาหลักที่ทุกคนมีความจำเป็นต้องเรียนรู้ และรายวิชาเสริมหรือวิชาเพิ่มเติมที่แต่ละบุคคลมีความสนใจเรียนรู้เฉพาะเรื่อง คณะผู้เขียนขอเสนอแง่มุมของหลักสูตรท้องถิ่น หรือรายวิชาที่เน้นการเรียนการสอนเรื่องราวเฉพาะถิ่น โดยเฉพาะในด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งหากไม่ได้รับการสืบทอดผ่านผู้สอนที่อาจเป็นครูหรือปราชญ์ชาวบ้านไปยังผู้เรียนซึ่งเป็นเยาวชน ก็อาจเกิดการสูญหายได้ หลักสูตรท้องถิ่นในแง่ของการสื่อสาร จึงเป็นทั้งสารหรือเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ตลอดจนเป็นช่องทางการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สำคัญ ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมทั้งจากสถาบันการศึกษา ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นควรประกอบไปด้วย การศึกษาข้อมูลชุมชน และค้นหาอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเพื่อใช้ในการสื่อสารชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน กระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบและประเมินผล และการใช้การสื่อสารเป็นตัวชี้ให้เห็น

---

* Received 22 February 2021; Revised 3 March 2021; Accepted 18 March 2021

ความสำคัญ และส่งเสริมของการเรียนรู้ของชุมชน สำหรับข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาและสื่อสารหลักสูตรท้องถิ่นให้เกิดประสิทธิภาพเพื่อใช้ในชุมชนนั้น ควรมีการพัฒนาผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนทั้งภายในและภายนอกชุมชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ควรมีการจัดกิจกรรมสื่อสารศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและเปิดพื้นที่ให้เยาวชนและชุมชนได้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

คำสำคัญ: หลักสูตรท้องถิ่น, การสื่อสาร, การถ่ายทอด, ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

Abstract

This academic article is to teaching and learning in Thai educational institutions; especially, in primary and secondary levels, it is an important foundation for learners to love education in both formal education and general learning. The authors present an aspect of the local curriculum that focus on teaching local stories. Especially, art, culture and local wisdom dimension, if there is not inheritance from teachers or local philosophers to youth, these local stories may lose. Therefore, local curriculum in terms of communication is a message and channel for transferring art, culture and wisdom of each locality which should be promoted by both educational institutions, communities and related sectors. To develop local curriculum, they should explore community context and local identity for community communication through community participation process, to develop curriculum process that emphasizes on community involvement in every step from planning to evaluation and the use of communication as pointing out the importance and promote the learning of the community. For guidelines to develop and communicate an effective local curriculum for studying in the community, it should be developed through the participation of all stakeholders, both internal and external stakeholders of the community. In addition, educational institutions in the community should organize activities to communicate arts, culture and local wisdom in accordance with the local curriculum to inspire and create the space for youth and people in the community to transfer art, culture and local wisdom both inside and outside the community.

Keywords: Local Curriculum, Communication, Transfer of Art, Culture and Wisdom

บทนำ

หลักสูตรในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทยที่ใช้ในโรงเรียนทั่วประเทศเป็นหลักสูตรกลางหรือหลักสูตรแม่บท ซึ่งพัฒนาขึ้นจากหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบจัดการศึกษาในส่วนกลาง เป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับการนำไปใช้ในระบอบกว้าง ไม่สามารถจะจูงกลุ่มผู้เรียนในภูมิภาคหรือท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง การใช้หลักสูตรกลางเพียงอย่างเดียวอาจไม่เกิดความสอดคล้องและไม่เกิดการตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นการเปิดโอกาสให้สถานศึกษาและท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมพัฒนาหลักสูตรตามข้อกำหนดโครงสร้างของหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่นของตน เรียนรู้สภาพเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมในท้องถิ่น ตลอดจนสามารถพัฒนาชีวิต พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง ครอบครัวและท้องถิ่นของตนเองได้ (ศกร พรหมทา และเพิ่มเกียรติ ชมวัฒนา, 2559)

หลักสูตรท้องถิ่นเกิดจากการสร้างหลักสูตรขึ้นใหม่ หรืออาจเกิดจากการนำหลักสูตรท้องถิ่นเดิมที่มีอยู่ มาปรับปรุง เพิ่มเติมเนื้อหาให้มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของท้องถิ่น โดยจะต้องเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาที่ชุมชนเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญและเป็นประโยชน์กับประชากรในชุมชน (กิตติศักดิ์ คนแรงดี, 2559)

ดังนั้นหลักสูตรท้องถิ่น จึงเป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นและมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยครูผู้สอนร่วมกับชุมชน ซึ่งอาจเป็นผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน ถ่ายทอดให้แก่นักเรียนเยาวชนในชุมชน รวมถึงชุมชนที่สนใจเรียนรู้

ทั้งนี้ เมื่อนำหลักสูตรท้องถิ่นมาพิจารณากับกระบวนการทัศน์ใหม่ของการสอนจะพบว่าหลักสูตรท้องถิ่นเป็นการเรียนรู้ที่เน้นท้องถิ่น ซึ่งมีแหล่งเรียนรู้หลากหลายทั้งในและนอกโรงเรียน ในท้องถิ่น ในชุมชน และในจังหวัด เน้นจากห้องเรียนสู่โลกภายนอก เป็นการสอนที่เปิดโอกาสแก่ผู้เรียนอย่างไม่จำกัดเวลาและสถานที่ และเป็นการสอนที่ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน (พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และเพียว ยินดีสุข, 2557)

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจึงก่อให้เกิดการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับลึก เพื่อให้เข้าใจในรากเหง้าเรื่องราวของท้องถิ่น สามารถที่จะเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ระดับกว้างในหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถรู้สึกและรู้กว้าง เกิดการนำองค์ความรู้ทั้งสองระดับไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างประจักษ์

หลักสูตรท้องถิ่น : เครื่องมือสื่อสารในชุมชนเพื่อถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

การถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในชุมชนจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุในชุมชนแก่เยาวชนในชุมชน พบว่า มีน้อยลง เพราะปัจจุบันมีสิ่งเร้าใจอื่น ๆ ที่ส่งผลให้เยาวชนเกิดความสนใจมากกว่า เช่น เทคโนโลยีสมัยใหม่ กระแสวัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมตะวันออก K - POP ของประเทศเกาหลี ซึ่งอาจส่งผลให้เยาวชนเกิดความหลงใหลในความบันเทิงทางประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นของตนเอง และถึงแม้ว่าการสื่อสารในปัจจุบันจะมีหลากหลายรูปแบบ และหลากหลายช่องทางให้ผู้รับสารสามารถเป็นผู้เลือกรับสารได้ แต่หากไม่ได้สถาบันการศึกษาคอยกล่อมเกลาชี้แนะเยาวชนเหล่านั้น ก็อาจทำให้ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นถูกกลืนเลือนและสูญหายไป

กระบวนการจัดการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้มีความตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นไทย ปัญหาการศึกษาที่ผ่านมาแก่นักเรียนออกจากท้องถิ่น ไม่มีความภูมิใจในวัฒนธรรมและท้องถิ่น ไม่รู้จักที่จะนำไปใช้ประโยชน์ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่า ลูกไม่สืบสานอาชีพของพ่อแม่ คนรุ่นใหม่เข้ากับชุมชนเดิมไม่ได้ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของท้องถิ่นจึงถูกละเลย ไม่มีผู้สืบทอด ผลกระทบจากปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ สังคม เป็นผลสะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอในชุมชน สาเหตุจากการขาดความสมดุลแห่งการเรียนรู้ ภูมิปัญญาไทยหายไปจากชุมชนไทยถูกรบงการจากภูมิปัญญาสากล การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยในและนอกระบบโรงเรียนน้อยลง คนไทยไม่ศึกษาภูมิปัญญาไทย เป็นผลให้สังคมไทยต้องเผชิญกับวิกฤตทางปัญญา การละเลยภูมิปัญญาท้องถิ่น เสมือนรากฐานชีวิต ขาดการยอมรับภูมิปัญญาไทย ซึ่งผลสะท้อนดังกล่าว ในทัศนะของคณะผู้เขียนเห็นว่า ยังปรากฏให้เห็นในสถานการณ์ปัจจุบัน (เดือนเพ็ญพร ชัยภักดี, 2559) นอกจากนี้ จากการวิจัยและติดตามผลการใช้หลักสูตรที่ผ่านมามีได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนยังไม่เป็นที่น่าพอใจ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเริ่มสูญหายไป (รุ่งเรือง ราชมณี และคณะ, 2555)

ในทัศนะของคณะผู้เขียน จึงเห็นว่า สถาบันการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นผ่านการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้กลายเป็นเครื่องมือสื่อสารศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สำคัญแก่เยาวชนและชุมชน ซึ่งการถ่ายทอดผ่านการสร้างการเรียนรู้ของระบบการศึกษา จะเป็นสิ่งชี้แนะ แน่แนว บ่มเพาะปลูกฝังให้เยาวชนและคนในชุมชนได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน

ในประเด็นดังกล่าว นอกจากหลักสูตรท้องถิ่นโดยเฉพาะการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาของประเทศไทยแล้ว ยังควรดำเนินการทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นในระบบ นอก

ระบบ และตามอัธยาศัย นับเป็นวิธีการส่งเสริมและรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น มิให้สูญหายไปจากชุมชน นักเรียนนักศึกษาในระบบโรงเรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การนำองค์ความรู้ในท้องถิ่นเข้ามาสอนสอดแทรกในทุกเนื้อหา รายวิชา การเชิญครูภูมิปัญญาไทย ผู้รู้หรือเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นวิทยากร การนำนักเรียนนักศึกษาไปทัศนศึกษาและฝึกงานในสถานประกอบการหรือในบ้านของผู้รู้หรือเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น การให้นักเรียนนักศึกษามีส่วนร่วมในการสำรวจข้อมูลในท้องถิ่น เป็นต้น รูปแบบการจัดการเรียนการสอนในลักษณะดังกล่าว จะทำให้นักเรียนนักศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และเกิดความภาคภูมิใจและความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตนให้มีความเจริญทางด้านสังคมและเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองและรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม (หทัยรัตน์ บุญโยป๊ะภูมิก, 2561)

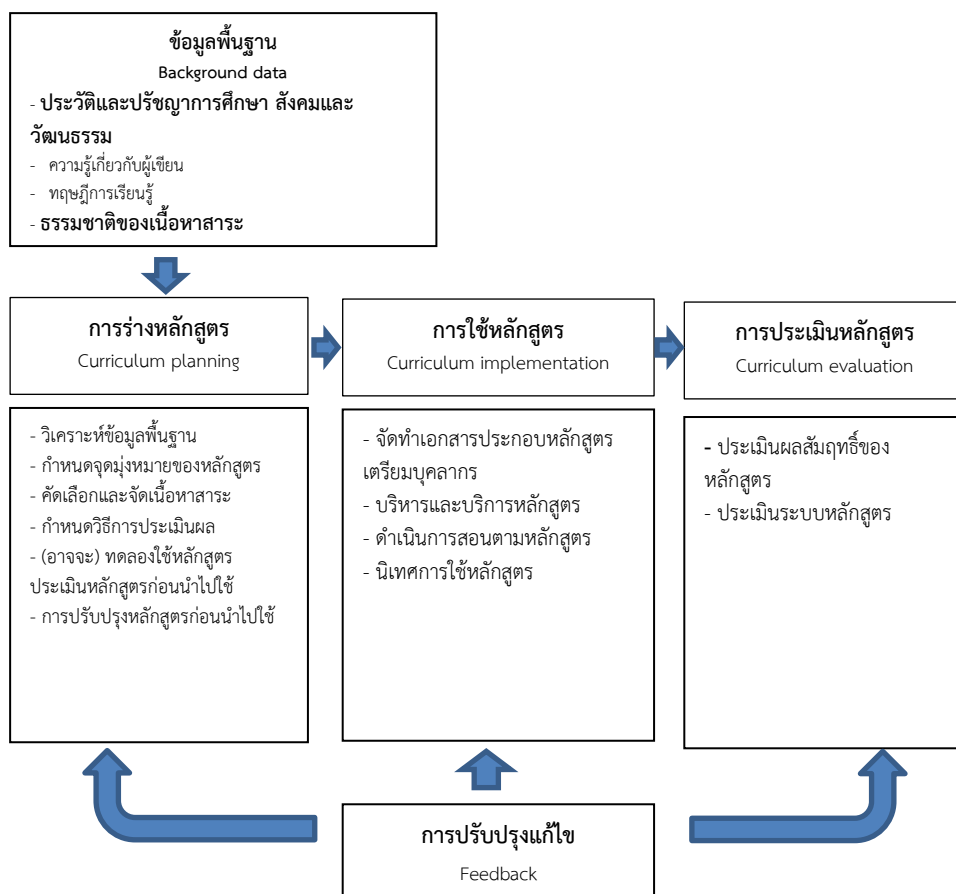
ดังนั้น หลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นเครื่องมือหลักที่สำคัญในการสื่อสารเพื่อใช้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เนื่องจากปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้พฤติกรรมดำรงชีวิต ความคิด ความเชื่อของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย กระแสวัฒนธรรมทั้งตะวันตก ตะวันออก ความเจริญก้าวหน้าของยุคเทคโนโลยีดิจิทัล ส่งผลให้เยาวชนและชุมชนไม่มีโอกาสเข้าถึงเรื่องราวของชุมชนเท่าที่ควร การมีหลักสูตรท้องถิ่นไว้ในสถานศึกษาในชุมชนจะทำให้เป็นเครื่องมือการสื่อสารที่สำคัญ ที่คนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนได้ใช้เป็นหลักยึดเหนี่ยวให้เข้าใจในรากเหง้าของชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่

แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

จากการศึกษาและประมวลองค์ความรู้การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น คณะผู้เขียนขอเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในแง่ของการสื่อสาร เพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้เป็นเครื่องมือหนึ่งของการสื่อสารของชุมชน โดยเฉพาะการเป็นสื่อกลางในการสื่อสารศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลชุมชน และค้นหาอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเพื่อใช้ในการสื่อสารชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

สำหรับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ควรมาจากข้อมูลพื้นฐานของท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การค้นหาอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเพื่อใช้ในการนำเสนอ สอดคล้องกับผังการพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development) ซึ่งคณะผู้เขียนจะได้นำเสนอต่อไป

ภาพที่ 1 ผังการพัฒนาหลักสูตร (Curriculum development)

ที่มา: (พิมพ์นธ์ เดชะคุปต์, 2561)

จากผังการพัฒนาหลักสูตรภาพที่ 1 ข้างต้น พบว่า จุดเริ่มต้นสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรทั่วไป คือ ข้อมูลพื้นฐาน เช่นเดียวกับ หลักสูตรท้องถิ่นที่ควรค้นหาอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ต้องการจะพัฒนาเป็นหลักสูตรและถ่ายทอดแก่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ เยาวชนหรือผู้สนใจทั่วไป ฉะนั้น ผู้พัฒนาหลักสูตรหรือผู้สื่อสารหลักสูตรดังกล่าว จะต้องมียุทธศาสตร์ความรู้พื้นฐานในประเด็นของหลักสูตรท้องถิ่น หรือสามารถที่จะค้นคว้าหาความรู้เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานของเรื่องราวหรือประเด็นของท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งนี้ อาจเก็บข้อมูลในลักษณะทั่วไปในภาพกว้างก่อนจะมีการดำเนินการเก็บข้อมูลแบบเชิงลึก เช่นแบบสอบถามความคิดเห็น จากนั้นจึงมาระดมความคิดเห็นจากแกนนำชุมชน หรือตัวแทนชุมชนทุกฝ่าย เป็นต้น ทั้งนี้ การสำรวจสภาพปัญหาชุมชน คือ การศึกษาข้อมูลความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนั้น ผู้สำรวจ

ได้แก่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร โดยสามารถดำเนินการได้โดย 1) ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิหรือ ข้อมูลที่มีผู้อื่นรวบรวมไว้แล้ว และ 2) ศึกษาข้อมูลโดยการเข้าไปสำรวจจริงเป็นข้อมูลปฐมภูมิที่รวบรวมโดยตรงจากชุมชน ที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นข้อมูลที่แสดงถึงสภาพที่แท้จริงของชุมชนให้เป็นปัจจุบันของช่วงเวลานั้น (มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2550)

2. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบและประเมินผลรูปแบบในการพัฒนาหลักสูตรทั่วไปว่ามีหลากหลายรูปแบบ โดยมีประเด็นที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันไปในขั้นตอนรายละเอียด ซึ่งเมื่อสังเคราะห์ การพัฒนาหลักสูตรในภาพรวม จะมีลักษณะดังนี้

การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษาถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตร การวิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นในการสร้างหลักสูตร

2.1 การพัฒนาหลักสูตร โดยการนำข้อมูลพื้นฐาน จากการสำรวจสภาพปัญหาความต้องการและความจำเป็น มากำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร กำหนดเนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินในหลักสูตรหรือกำหนดองค์ประกอบอื่น ๆ เพื่อให้ได้ร่างหลักสูตรตามองค์ประกอบของหลักสูตรที่จำเป็นในแต่ละหลักสูตร

2.2 การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยการทดลองหลักสูตรจะอาศัยวิธีการออกแบบต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับผลลัพธ์ที่เกิดจากหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น

2.3 การประเมินหลักสูตร เพื่อตรวจสอบว่าหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้น มีความเหมาะสมเพียงใด โดยอาศัยวิธีการประเมินตามแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ของการประเมินพร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้หลักสูตรที่สมบูรณ์ขึ้นก่อนมีการนำหลักสูตรไปใช้ (ขวลิต ชูกำแพง, 2559)

คณะผู้เขียนขอยกตัวอย่างแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรมัธยมศึกษาท้องถิ่นสำหรับสถานศึกษา เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยใช้กระบวนการของการพัฒนาหลักสูตร เพื่อตอบวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อหาประสิทธิภาพของหลักสูตรมัธยมศึกษาท้องถิ่นสำหรับสถานศึกษาในการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวตลาดบางหลวง 2) เพื่อทดลองใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาท้องถิ่นสำหรับสถานศึกษาในการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวตลาดบางหลวง และ 3) เพื่อประเมินหลักสูตรมัธยมศึกษาท้องถิ่นสำหรับสถานศึกษาในการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวตลาดบางหลวง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ นักเรียนที่อยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายและมัธยมต้นของโรงเรียนบางหลวงวิทยา โรงเรียนวัดบางหลวง และโรงเรียนเงินหัว

จำนวนรวม 25 คน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการ การพัฒนาหลักสูตรมัธยมศึกษาท้องถิ่นสำหรับสถานศึกษา เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เข้ารับบริการจำนวน 127 คน ผลการวิจัย พบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการฝึกอบรมนักเรียนได้ คะแนนเฉลี่ยที่ 18.76 และหลังการฝึกอบรมผลการวิจัยพบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการฝึกอบรมนักเรียนได้คะแนนเฉลี่ยที่ 22.44 (คะแนนเต็ม 30) แสดงให้เห็นว่า หลักสูตรมัธยมศึกษาท้องถิ่นดังกล่าวมีประสิทธิภาพ เมื่อผ่านกระบวนการพัฒนาหลักสูตร การนำไปทดลองใช้ และการประเมินผล (พงษ์สันต์ ต้นหยง และคณะ, 2554)

นอกจากนี้ จากงานวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาหลักสูตรกับครู อาจารย์ในเรื่องป่าพรุ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครศรีธรรมราช และได้ถอดองค์ความรู้ของพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น พบว่า ผ่านกระบวนการสำคัญ คือ

1. การพบปะพูดคุยกับผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพูดคุยถึงที่มาที่ไปของ ความสำคัญของการจัดหลักสูตรท้องถิ่น โดยคณะวิจัยนัดหมายเรื่องขอการระดมความคิดเห็น การจัดการการเรียนรู้หลักสูตร โดยรับความคิดเห็นของครู และผู้บริหารสถานศึกษา

- 1.1 การร่วมระดมความคิดเห็น (Focus group) ระหว่างคณะวิจัย ผู้บริหาร และครูโรงเรียนบ่อล้อ ได้ข้อสรุปร่วมกัน เรื่องของลักษณะทางภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมาของชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับ ชุมชน โดยเฉพาะป่าพรุ ที่มีคุณค่าและประโยชน์สำหรับท้องถิ่น โดยมีการพัฒนาหลักสูตร ท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้ได้กับนักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6

- 1.2 คณะวิจัยลงพื้นที่ สัมภาษณ์บุคคลสำคัญ สถานที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พื้นที่บริเวณป่าพรุ และพื้นที่บริเวณคลองคอง เพื่อวางแผนในการจัดเก็บข้อมูล

2. คณะวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งภูมิศาสตร์ ด้านประวัติความเป็นมาของชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติที่สร้างประโยชน์ และเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะป่าพรุ และจัดเอกสารเป็นเล่ม (เอกสารประกอบหลักสูตร) เพื่อใช้สำหรับให้ผู้เรียน ได้อ่านประกอบเรื่องคนพรุ

- 2.1 เวทีชุมชน ครั้งที่ 1 ลงพื้นที่ชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับพรุ โดยใช้ประโยชน์จากพรุคลองคอง ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ โดยเลือกพื้นที่ บ้านเนินธัมมิ่ง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครศรีธรรมราช

- 2.2 เวทีชุมชน ครั้งที่ 2 สรุปข้อมูลที่ได้มาจัดทำเอกสาร (เอกสาร ประกอบหลักสูตร)

3. การทำแผนการจัดการเรียนรู้ ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสม พบว่า มีความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 5 หน่วยการเรียนรู้

4. ได้เล่มหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม หลักสูตรท้องถิ่นคนพรุ

จากตัวอย่างการพัฒนาหลักสูตรทั้ง 2 กรณี เห็นได้ว่า ในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรนั้นได้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกขั้นตอน ตั้งแต่การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเพื่อนำไปออกแบบและพัฒนาหลักสูตร การนำไปทดลองใช้ และการประเมินผลหลักสูตรเพื่อปรับปรุงก่อนนำไปใช้จริง ทั้งนี้เพื่อให้หลักสูตรท้องถิ่นนั้นมาจากความต้องการเรียนรู้ของผู้เรียน หรือคนในชุมชนที่ต้องการสืบสานและถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชน โดยเฉพาะในด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เสี่ยงต่อการสูญหายหากไม่ได้รับการอนุรักษ์ สืบสาน และถ่ายทอดสู่เยาวชน นอกจากนี้ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นนั้น ๆ เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนรู้เรื่องราวของชุมชน สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์เพิ่มมากขึ้น ในทุกมิติของชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม (มานะ ขุนวิชัย และคณะ, 2563)

5. การใช้การสื่อสารเป็นตัวชี้ให้เห็นความสำคัญ และส่งเสริมของการเรียนรู้ของชุมชนการสื่อสารเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้ (Key success factors) เช่นเดียวกับในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและนำไปประยุกต์ใช้ ที่จะต้องมีการสื่อสารเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ ทั้งนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัจจัยความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้ประกอบด้วย

5.1 ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ (Leadership and Strategy) เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การถ่ายทอดความรู้ประสบความสำเร็จ เนื่องจากผู้บริหารต้องเข้าใจแนวคิดและตระหนักถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนผลักดันสร้างบรรยากาศให้เกิดการทำงานเป็นทีม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ของของผู้ปฏิบัติงาน

5.2 วัฒนธรรมองค์กร (Organizational culture) เช่น วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ระหว่างบุคคล ซึ่งบางครั้งอาจเกิดปัญหาไม่ยอมแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันเพราะกลัวความสำคัญของตนเองจะหมดไป ซึ่งเป็นหนึ่งในสิ่งที่กีดกันไม่ให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ จึงต้องมีการจัดการการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Transition and behavior management) เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับองค์กรเพราะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนและเป็นที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก การจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพต้องเริ่มต้นจากบุคลากรภายในองค์กรมีการแลกเปลี่ยน แบ่งปัน และถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความเชื่อและพฤติกรรมที่องค์กรต้องการปรับเปลี่ยนเพื่อเป็นบรรทัดฐานและค่านิยมจนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นมาได้ โดยกระบวนการนี้ต้องเน้นไปที่เรื่องการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในองค์กรให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

5.3 การสื่อสาร (Communication) เป็นหัวใจหลักที่ทำให้คนเข้าใจถึงสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้น สิ่งที่ต้องรู้ต้องสื่อสารให้ทุกคนเข้าใจคือ เป้าหมายคืออะไร สิ่งที่กำลังทำคืออะไร และมีแนวทางการไปถึงเป้าหมายอย่างไร ซึ่งองค์กรจะต้องมีการวางแผนการสื่อสาร

อย่างเป็นระบบและทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอตรงเท่าที่องค์กรต้องการให้การจัดการความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการถ่ายทอดความรู้เกิดขึ้นจนกลายเป็นวัฒนธรรมโดยต้องคำนึงถึง องค์ประกอบหลัก 3 อย่างด้วยกัน คือ เนื้อหาที่ต้องการสื่อสาร กลุ่มเป้าหมาย และช่องทางในการสื่อสาร เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ทำได้ง่ายขึ้นสามารถ ค้นหาความรู้ และดึงองค์ความรู้ไปปรับใช้เพื่อพัฒนาการทำงาน หรือต่อยอดสร้างองค์ความรู้ ใหม่ได้ง่ายยิ่งขึ้น

จากข้อมูลข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า การสื่อสารเป็นเครื่องมือสร้างความเข้าใจใน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น หรือสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อสาร เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับกรณีของการ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อใช้ในสถานศึกษา ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นควรมีการสื่อสาร คือ เมื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้แล้ว ผู้ส่งสาร (Sender) ซึ่งในที่นี้ คือ ครู หรือปราชญ์ ชาวบ้านที่มาร่วมถ่ายทอด ควรมีการสื่อสารแก่กลุ่มเป้าหมาย (Receiver) ซึ่งได้แก่ กลุ่มเป้าหมายหลักคือ เยาวชน และกลุ่มเป้าหมายรอง คือ คนภายในชุมชน โดยหลักสูตร ท้องถิ่นจะเป็นตัวสื่อหรือช่องทางที่สำคัญ (Channel) ที่บรรจุสาร (Message) คือ เรื่องราวของ ท้องถิ่น เพื่อให้หลักสูตรท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสื่อสารศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยเฉพาะ เยาวชนในพื้นที่ให้มีความรู้ความเข้าใจ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ของตนเอง ตลอดจนสามารถถ่ายทอด อัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเหล่านั้นไปสู่คนรุ่น หลังหรือใช้ประโยชน์ในเชิงการสื่อสารวัฒนธรรมได้นั้น จะต้องมีการพัฒนาหลักสูตรที่เน้นการมี ส่วนร่วมของชุมชนในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การระดมความคิดเห็นการค้นหาอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อออกแบบหลักสูตร การวางแผน การทดลองนำไปใช้ในการเรียนการสอน และการ ประเมินผลเพื่อปรับปรุงหลักสูตรก่อนนำไปใช้จริง โดยมีเครื่องมือสำคัญคือ “การสื่อสาร” เพื่อ สร้างความเข้าใจของคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น และใช้หลักสูตร ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร สืบสาน สืบทอดศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในท้องถิ่นได้ ต่อไป ทั้งนี้ คณะผู้เขียนขอเสนอข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาและสื่อสารหลักสูตรท้องถิ่นให้มี ประสิทธิภาพมากขึ้นดังนี้ ดังนี้

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อใช้ในชุมชน ควรมีการพัฒนาผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ทั้งครู นักเรียน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิที่จะให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ เป็นต้น และ สถาบันการศึกษาในพื้นที่ควรมีการจัดกิจกรรมสื่อสารศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อเปิดพื้นที่ให้เยาวชนและคนในชุมชนได้ถ่ายทอด

ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจให้อนุรักษ์ สืบสาน ถ่ายทอด
ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ คนแรงดี. (2559). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ระดับ
มัธยมศึกษาตอนต้น เรื่อง ผ้าทอไทยทรงดำในบริบทร่วมสมัยของจังหวัดสุพรรณบุรี.
ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชวลิต ชูกำแพง. (2559). การวิจัยและพัฒนาหลักสูตรแนวคิดและกระบวนการ.
กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เดือนเพ็ญพร ชัยภักดี. (2559). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาทอผ้าไหม.
วารสารวิจัยและพัฒนา, 11(พิเศษ), 173-182.
- พงษ์สันต์ ดันหยง และคณะ. (2554). การพัฒนาหลักสูตรมัธยมศึกษาท้องถิ่นสำหรับสถานศึกษา
เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม.
วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 6(2), 68-90.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์. (2561). ทักษะ 7 C ของครู 4.0 PLC & Log book. (พิมพ์ครั้งที่ 4).
กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และเพียว ยินดีสุข. (2557). การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21.
กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. (2550). หลักสูตรท้องถิ่น. สาระจากภาคีองค์กรกลุ่มแม่น้ำชีมูล
โขง, 1(2), 52-32.
- มานะ ขุนวิชัย และคณะ. (2563). คนพรุ: เอกสารประกอบหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนวัดบ่อล่อ
อำเภอเสียวใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช พิมพ์ครั้งที่ 2. จังหวัดนครศรีธรรมราช: กรีน
โซน อินเตอร์ 2001.
- รุ่งเรือง ราชมณี และคณะ. (2555). การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
รายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การออกแบบลายผ้ามัดหมี่ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยไส้บ้านโพ
จาน จังหวัดนครพนม. วารสารการวัดผลการศึกษา, 17(1), 241-255.
- ศกร พรหมทา และเพิ่มเกียรติ ชมวัฒนา. (2559). การสังเคราะห์วิทยานิพนธ์เกี่ยวกับการ
พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในประเทศไทย. วารสารครุศาสตร์, 44(2), 183-201.
- หทัยรัตน์ บุญโยปักษ์ภูมิ. (2561). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรือง
การพิมพ์.